

*«Το άφθονο, γλυκό, δροσερό και υγιεινό
νερό της Λευκωσίας»*

Etienne de Lusignan, 1580

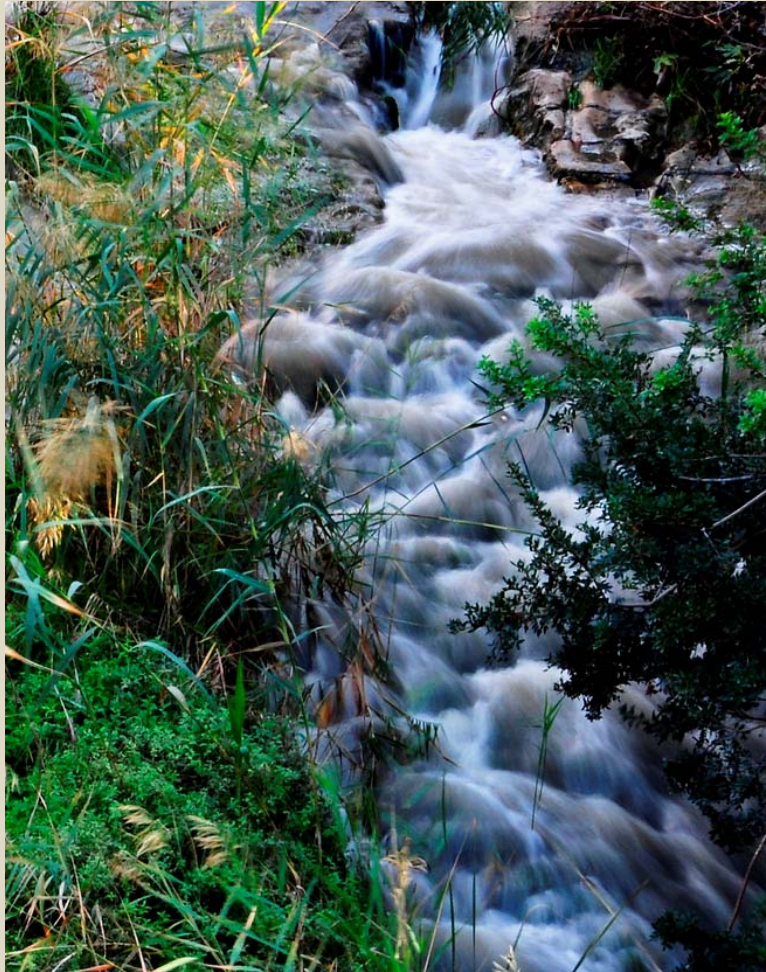

Οι ποταμοί της Κύπρου

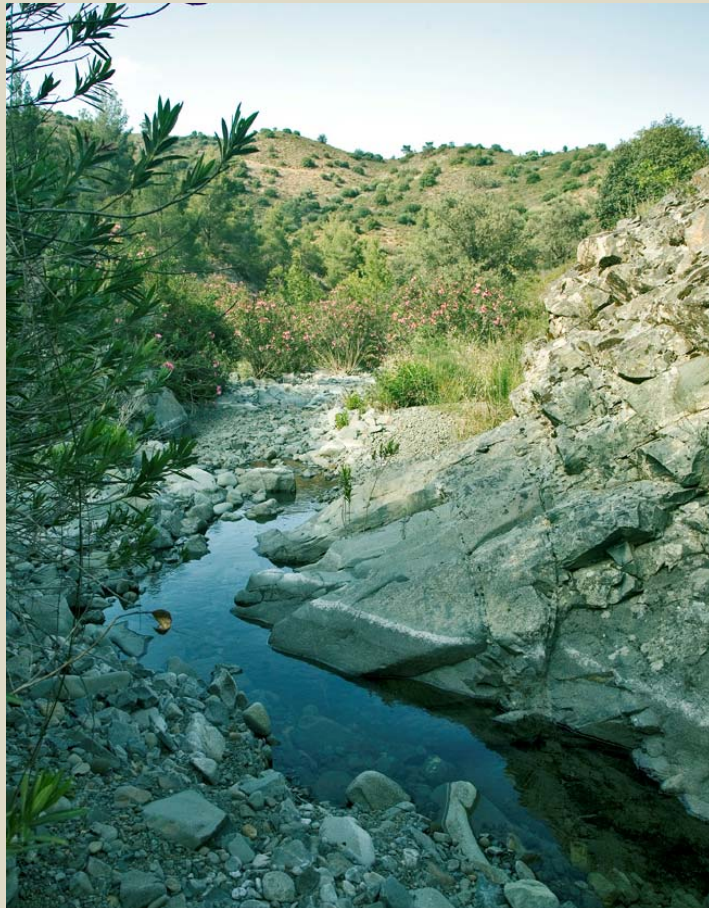
- 1 Πεδιαίος 98 χμ.
- 2 Γιαλιάς 88
- 3 Σερράχης 55
- 4 Διαρίζος 42
- 5 Ξερος Ποταμός 41.5
- 6 Έζουσα 41
- 7 Κούρης 38
- 8 Ακάκι
- 9 Χάποτάμι
- 10 Περιστερώνα
- 11 Οβγός
- 12 Τρέμινθος
- 13 Έλιάς
- 14 Σταυρός της Ψώκας
- 15 Πεντάσχοινος
- 16 Καργώτης
- 17 Βασιλικός
- 18 Μαρώνι
- 19 Γερμασόγεια
- 20 Ατσάς
- 21 Λιμνάτης
- 22 Κρυός
- 23 Αλυκός
- 24 Γαρύλλης
- 25 Σέτραχος
- 26 Λιμνίτης

Ετυμολογία

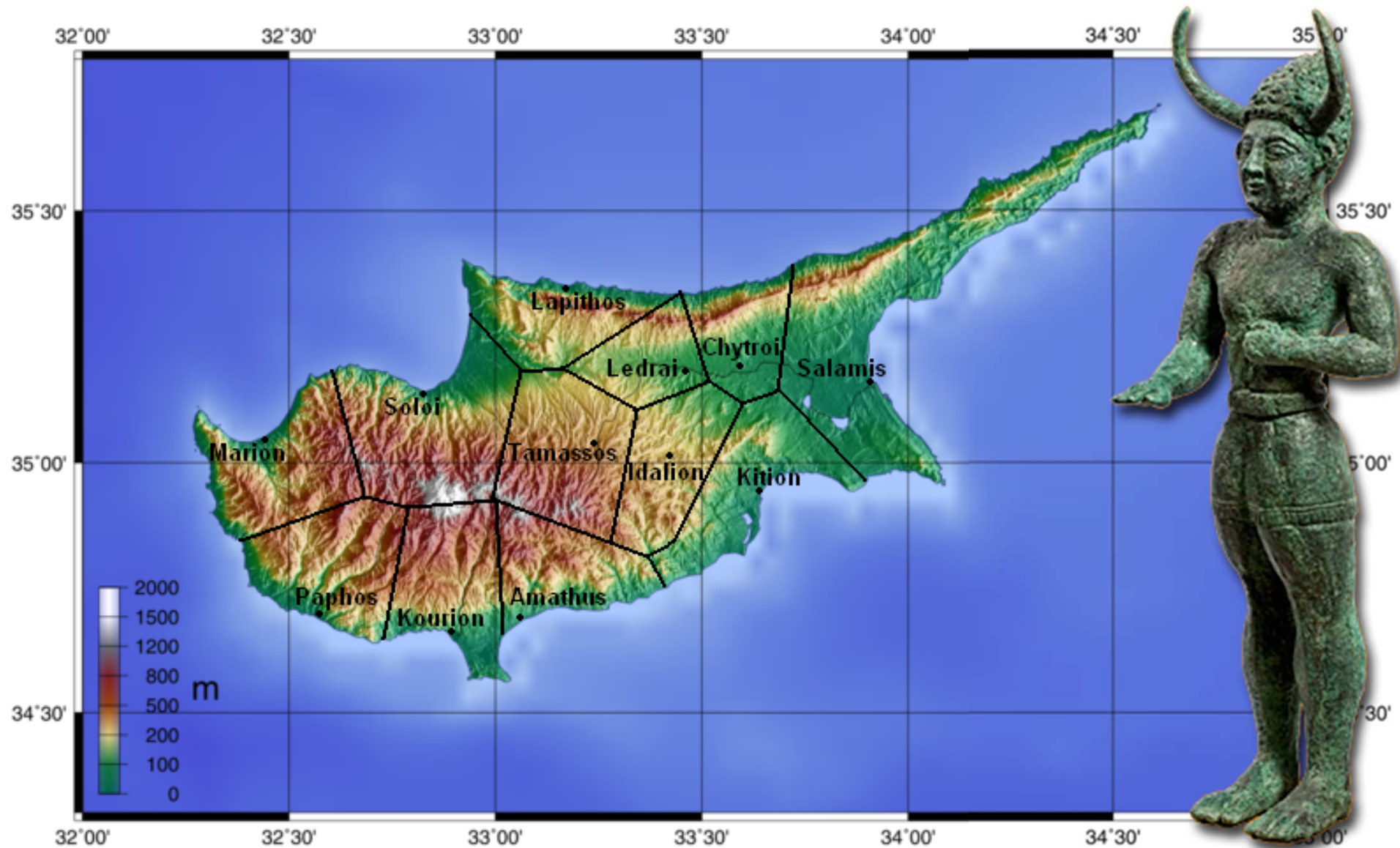
- Ιδείν-Έως (Ηώ): αυτός που βλέπει την ανατολή;
- Υπάρχουν όμως και οι αναφορές στο Πλιεύς, Απλιεύς, Πεδιεύς, άρχοντας στην κλασική Αθήνα;

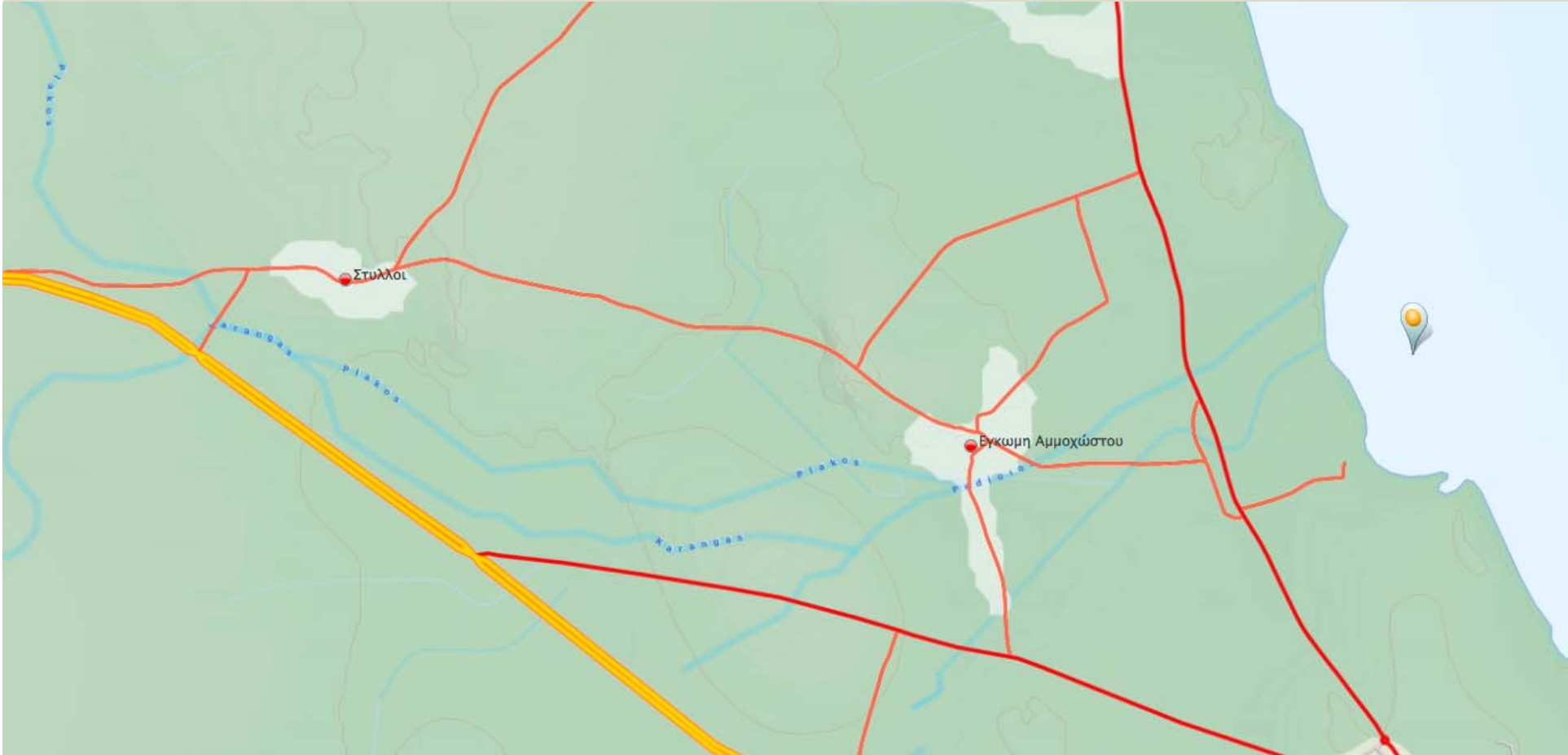
Γιατί από το Τρόοδος;

- Ο τεκτονισμός που συνόδευε την ανύψωση του Τροόδους προκάλεσε τον έντονο θρυμματισμό των πετρωμάτων και τα κατέστησε υδροπερατά με αποτέλεσμα την εισχώρηση μεγάλων ποσοτήτων νερού σε μεγάλα βάθη κατά μήκος των ρηγμάτων.

Τα 10 αρχαία βασίλεια της Κύπρου

Ο Πεδιαίος, ο χαλκός και η Έγκωμη

Η Έγκωμη ήταν στην αρχαιότητα πολύ κοντά στις εκβολές του Πεδιαίου. Ο ποταμός διέσχισε την πεδιάδα περνώντας από τη βόρεια πλευρά της πόλης. Αν και δεν ήταν ποτέ πλωτός, έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην επιλογή του χώρου ίδρυσης της Έγκωμης γιατί παρέχει μια φυσική κάθοδο από τους πρόποδες του Τροόδου, από όπου έρχεται το μέταλλο προς τη θάλασσα.

Ο γεωγράφος Κλαύδιος Πτολεμαίος (2^{ος} αιώνας μ.Χ.), αναφέρεται στον Πεδιαίο ποταμό στο έργο του *Γεωγραφία*.

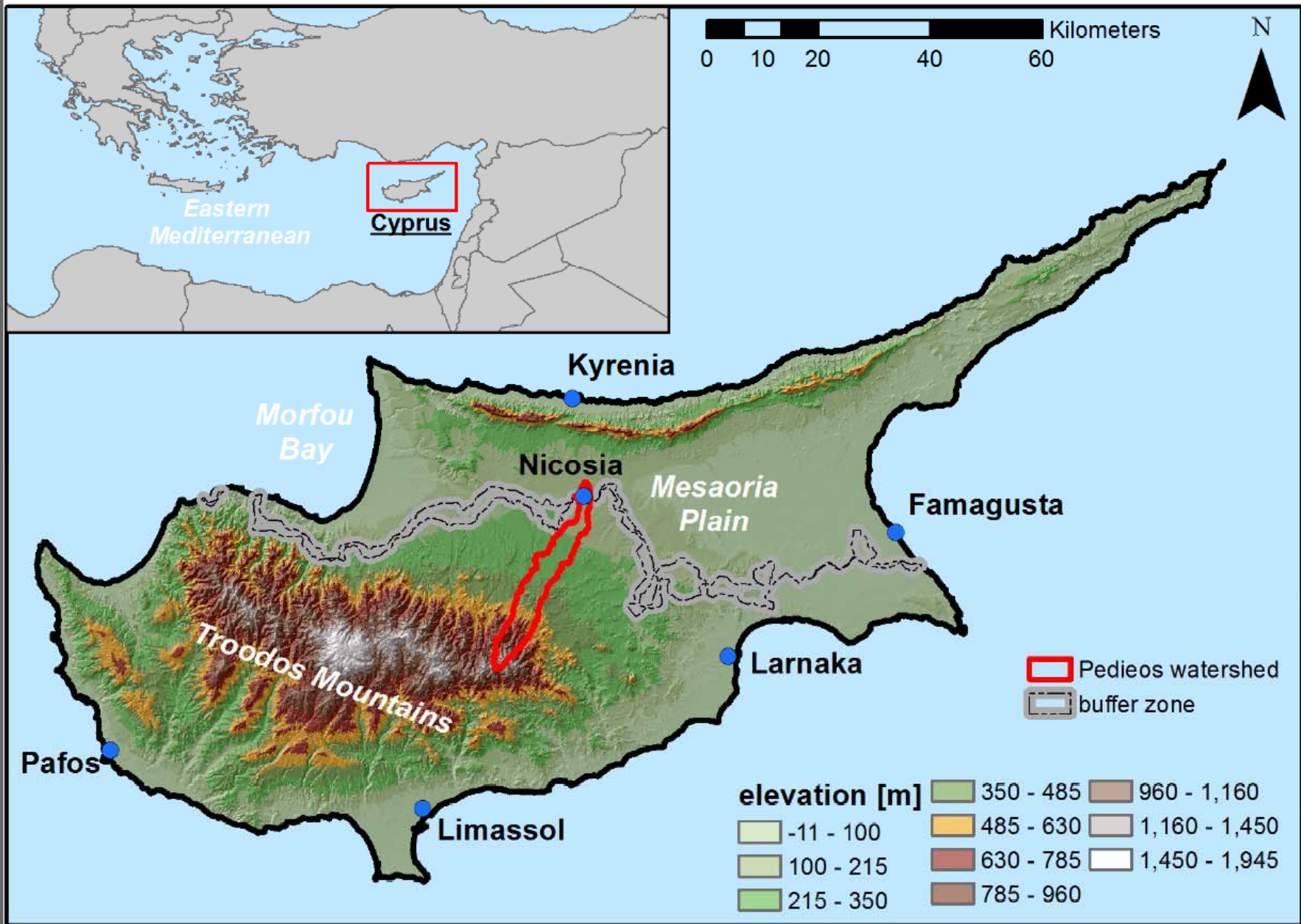

Από τις Βάκχες:

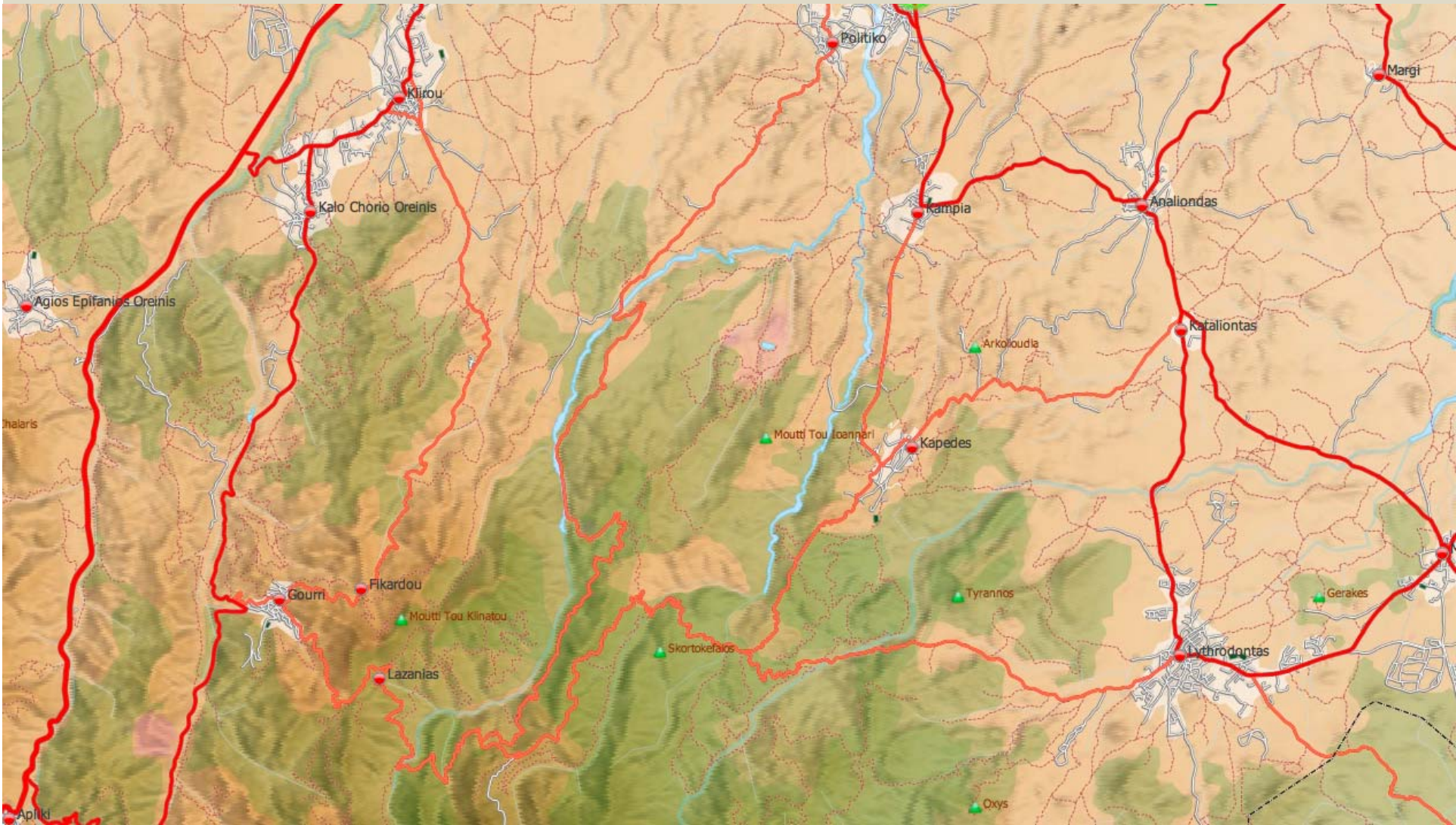
- *«Το εκατόβρυσσο ποτάμι, που κυλάει και καρπίζει εκεί της γης, όταν δεν βρέχει»*
- Παλιά, οι πιο πολλοί από τους μεγαλύτερους ποταμούς του νησιού σε κανονικούς χειμώνες έρρεαν το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου και κατά τους ξηρούς μήνες το νερό προερχόταν από τις πολυάριθμες πηγές που υπήρχαν σε διάφορα υψόμετρα του Τροόδου.

Ο Πεδιαίος – ο Πιθκιάς

- Ο Πεδιαίος/Πιθκιάς, τουρκικά: Kanlı Dere) είναι ο μεγαλύτερος ποταμός της Κύπρου.
- Πηγάζει από τα βουνά του Τροόδους και συγκεκριμένα από περιοχή κοντά στο Μοναστήρι του Μαχαιρά, με ροή βόρειο-ανατολική, παλαιότερα διέσχισε τη Λευκωσία και κατευθυνόταν προς την Έγκωμη διά μέσου της πεδιάδας της Μεσαορίας.
- Ο ποταμός έχει μήκος περίπου 98 χιλιομέτρων.
- 18 χιλιόμετρα γύρω και μέσα στη Λευκωσία έχουν διαμορφωθεί σε γραμμικό πάρκο, ενώ κατασκευάστηκαν φράγματα που μαζεύουν το πολύτιμο νερό που πηγάζει από το Τρόδος.

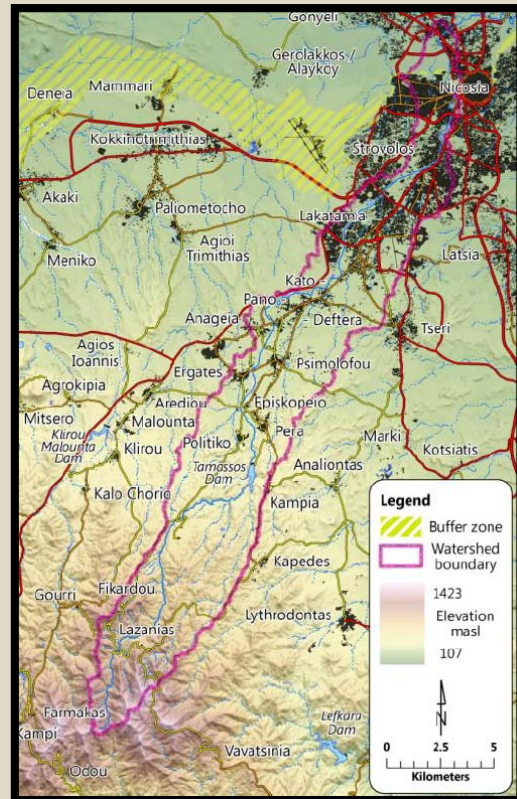

Ο Πεδιαίος περνά από :

- Πολιτικό
- Επισκοπικό
- Εργάτες
- Ψημολόφου
- Ανάγυια
- Πάνω
Λακατάμια
- Στρόβολο

- Λευκωσία
- Τράχωνα
- Μια Μηλιά
- Μόρα
- Μουσουλίτα
- Πυργά
Αμμοχώστου
- Έγκωμη

Ο Μύλος του Φιλανιού
Δίπλα από τον παλιό δρόμο Πολιτικό – Φιλάνι-Μαχειρά
μέσα στον Πεδιαίο Ποταμό υπάρχει ο νερόμυλος του
Μαχειρά. Στον νερόμυλο αυτό άλεθαν σιτάρι για τις
ανάγκες του οικισμού.

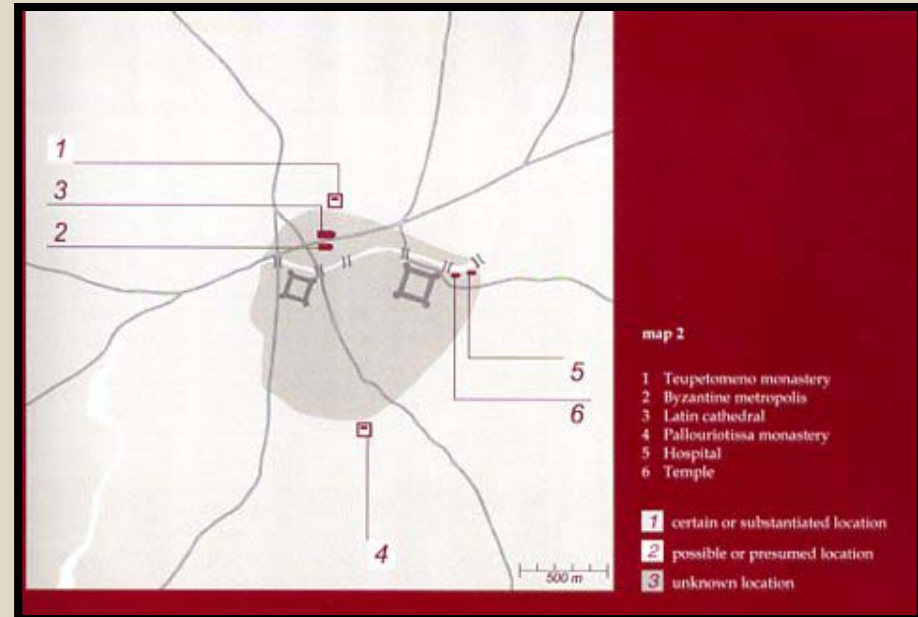
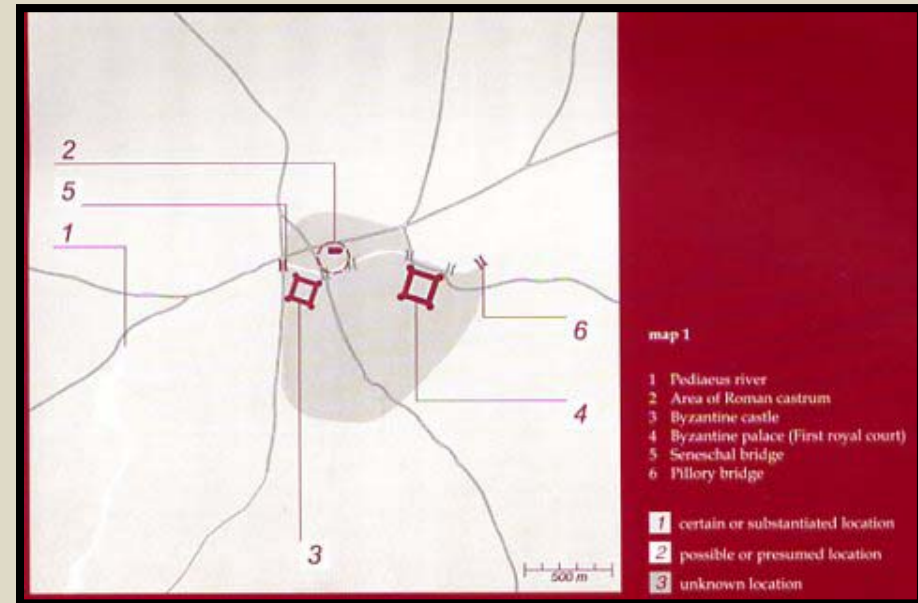
Ο Πεδιαίος ποταμός και η Λευκωσία

“του ποταμού μεν του κλέψεις”

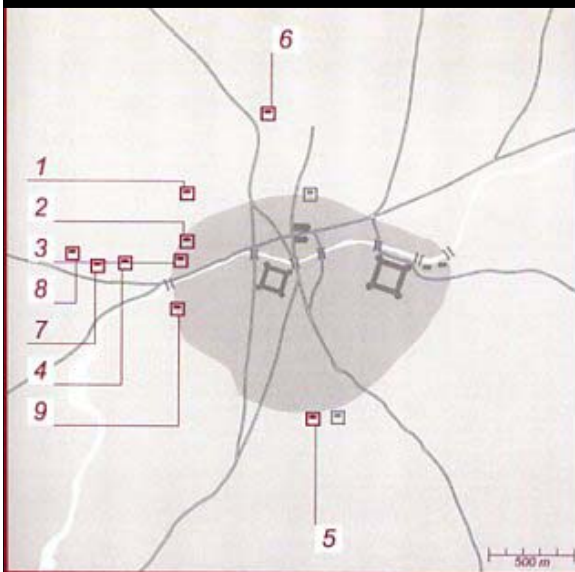
Βυζαντινή Υπόθεση

- Το κάστρο υπάρχει στο κέντρο της πόλης κοντά στον ποταμό στη νότια του πλευρά.
- ή
- Το κάστρο είναι κτισμένο στο κέντρο της πόλης και όχι στις παρυφές.

Η βυζαντινή περίοδος

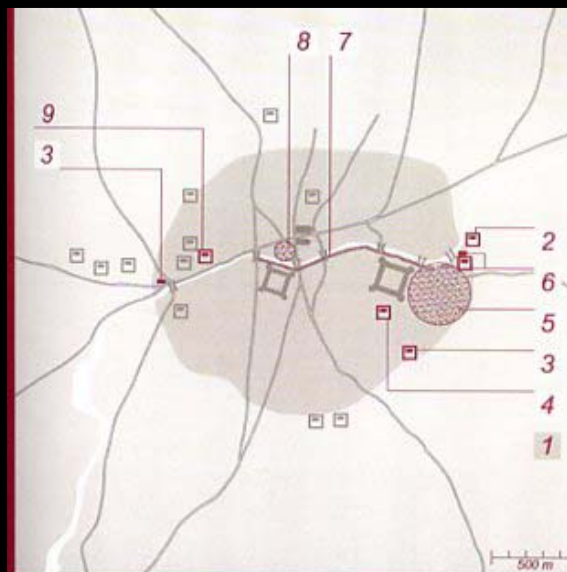
- Την περίοδο αυτή, εισάγεται στην Κύπρο και νέα τεχνολογία για τη μεταφορά νερού. Κατασκευάζονται ανοιχτά πέτρινα αυλάκια και τοποθετούνται για πρώτη φορά υπόγεια, οι πρώτοι πήλινοι αγωγοί, που μεταφέρουν νερό σε περιοχές που τα πηγάδια δεν έχουν απόδοση. Τέτοιοι πήλινοι αγωγοί βρέθηκαν σε διάφορα σημεία της πόλης και είναι ανάλογοι παρόμοιων που ανάγονται στην ίδια περίοδο και βρέθηκαν σε άλλες περιοχές που είχε τότε ξαπλωθεί το Βυζάντιο.

map 3

- 1 Carmeline monastery
- 2 Saint Francis monastery
- 3 Saint Claire monastery
- 4 Beaulieu monastery
- 5 Saint Mary Magdalene monastery
- 6 Saint Blaise priory
- 7 Saint Theodore monastery
- 8 Saint Dominic monastery (location 1)
- 9 Saint Dominic monastery (location 2)

- 1** certain or substantiated location
- 2** possible or presumed location
- 3** unknown location

map 4

- 1 Notre-Dame de Dragoneria/
Saint Lazarus monasteries
- 2 Saint Anne monastery
- 3 Saint Barbara monastery
- 4 Notre-Dame de Tyr monastery
- 5 Lower square
- 6 Saint George/Saint Mavra churches
- 7 Street of the river
- 8 Upper square
- 9 Notre-Dame de Tortosa monastery

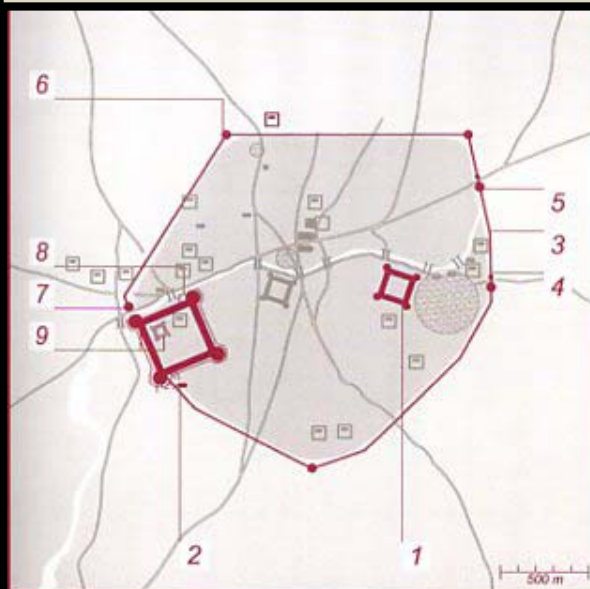
- 1** certain or substantiated location
- 2** possible or presumed location
- 3** unknown location

map 5

- 1 Saint Dominic/Seneschal bridges
- 2 ? Church (Arab Ahmet mosque)
- 3 ? Church (Serai mosque)
- 4 The "Genoese houses"
- 5 Square of the Pisars
- 6 Pillory bridge
- 7 Exchange bridge
- 8 Latin archbishopric
- 9 Latin cathedral

- 1** certain or substantiated location
- 2** possible or presumed location
- 3** unknown location

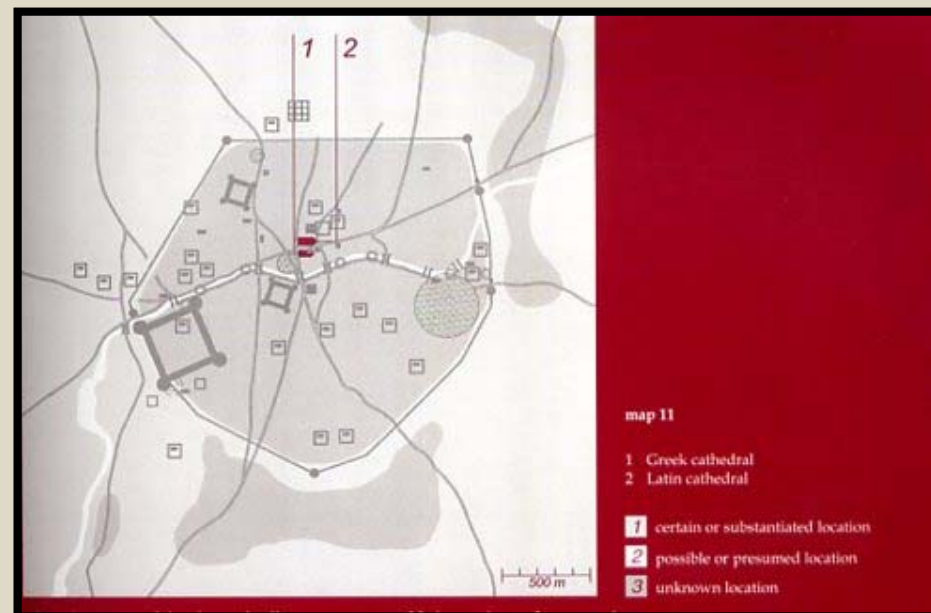
map 6

- 1 First royal court
- 2 Margarita tower / Misericordia church
- 3 The medieval walls
- 4 Foro / Market gate and tower
- 5 Saint Andrew gate and tower
- 6 Trakbonas tower
- 7 Saint Paraskevi gate and tower
- 8 Houses of the Count of Jaffa /
Kountiatika court
- 9 Citadel

- 1** certain or substantiated location
- 2** possible or presumed location
- 3** unknown location

Η Λευκωσία πριν την ενετική περίοδο 1192-1489

- ◆ 2 κάστρα
- ◆ Τα τείχη
- ◆ 6 πύργοι-του Αγίου Ανδρέα, του Οπλοστασίου, Μαργαρίτα, της Αγοράς, της Παρασκευής, του Τράχωνα
- ◆ 4 Πύλες: του Αγίου Ανδρέα, του Φόρου, της Παρασκευής, άγνωστη,
- ◆ 91 Εκκλησίες -Μοναστήρια
- ◆ 2 Κοιμητήρια

Η τοπογραφία της μεσαιωνικής Λευκωσίας προσδιορίζεται σε μεγάλο βαθμό από τον από τον ποταμό Πεδιαίο, που διέσχισε την πόλη προσφέροντας πολύτιμο νερό για την τροφοδοσία της πόλης.

Η μεγάλη ανάπτυξη της πόλης κατά την περίοδο της Φραγκοκρατίας εξελίσσεται κυρίως στη βόρεια όχθη του ποταμού Πεδιαίου όπου βρίσκονται τα σημαντικά κτίρια, οι ναοί, τα παλάτια, και η διοίκηση της πρωτεύουσας.

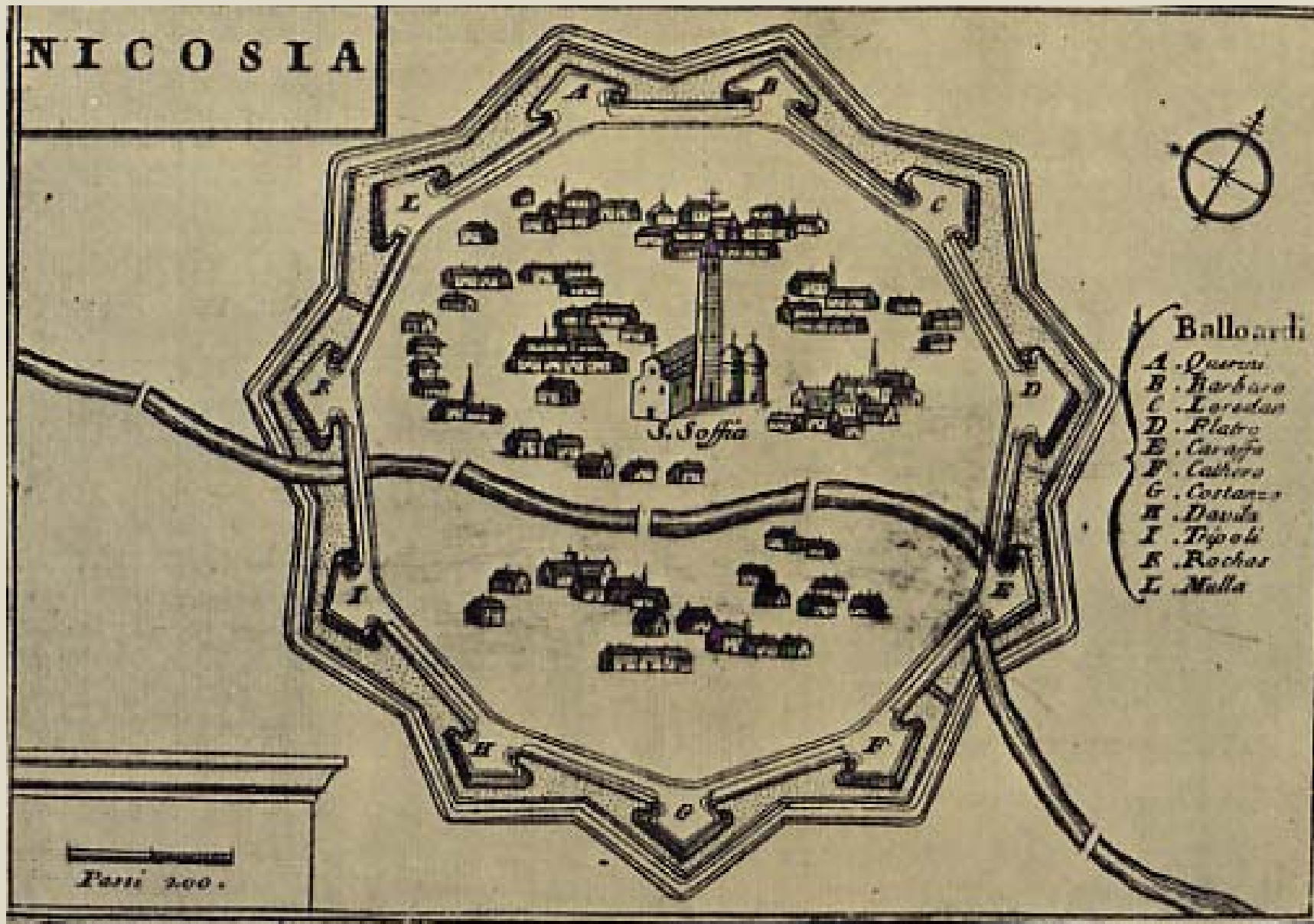
Η τοπογραφία της πόλης αναπτύσσεται γύρω και σε σχέση με τη ροή του ποταμού, τα πηγάδια και τα υπόγεια κοιτάσματα νερού από τα οποία ποτίζονται οι κήποι, τα περιβόλια και τα σπίτια της Λευκωσίας, με ένα αρκετά προηγμένο σύστημα ύδρευσης, που κληρονόμησαν και βελτίωσαν αργότερα οι Ενετοί.

Οι μαρτυρίες από όλους τους χρονογράφους και ταξιδιώτες συμφωνούν ότι η Λευκωσία ήταν μια όμορφη πόλη με άφθονο νερό, πηγάδια, περιβόλια και κήπους.

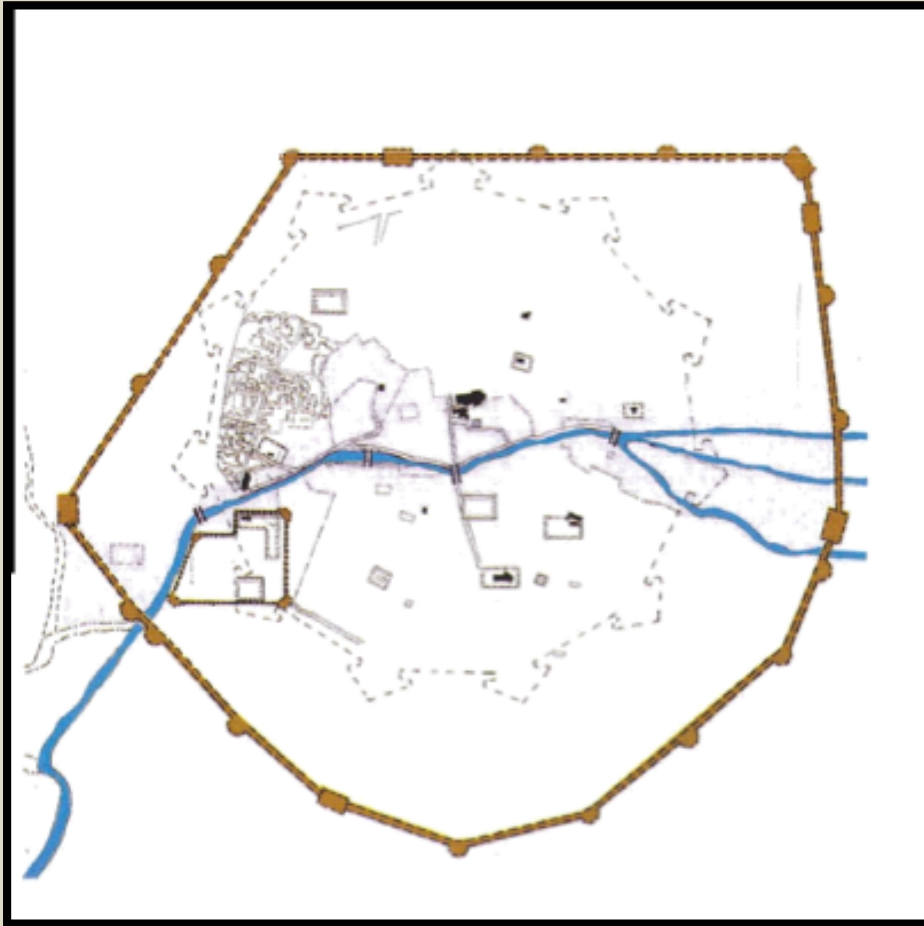
Flumen Publicum

- Η κοίτη του Πεδιαίου φαίνεται να έπαιξε τότε σπουδαίο ρόλο στην πολεοδομική ανάπτυξη της πόλης. Ο ποταμός, μέχρι τότε, περνούσε μετά το γεφύρι της Γρίβα Διγενή κατά μήκος της οδού Βύρωνος, μπροστά από το Μουσείο και το Δημοτικό Θέατρο μέσα από τα τότε τείχη που έχτισαν οι Λουζινιανοί, την Πύλη Πάφου και κατά μήκος της οδού Πάφου και Ερμού, διέσχιζε την Πόλη και περνούσε από αυτό ακριβώς το σημείο με διεύθυνση την Παλλουριώτισσα. Αν και χείμαρρος, όπως άλλωστε και σήμερα, αποτελούσε σημαντικό στοιχείο της μεσαιωνικής πόλης, ονομαζόμενος flumen publicum. Το κάστρο της Λευκωσίας το οποίο περιέκλειε το Βασιλικό Παλάτι και το Μοναστήρι του Αγίου Δομίνικου, σύμφωνα με τον Felix Faber είχε τον ποταμό από την εξωτερική πλευρά του και σύμφωνα με τον Μαχαιρά, τα Βασιλικά διαμερίσματα έβλεπαν προς αυτόν. Τα δύο τμήματα της πόλης στα οποία χώριζε τη Λευκωσία ο Πεδιαίος, ενώνονταν με γεφύρια, του Αγίου Δομίνικου στο δυτικό τμήμα της πόλης του Σινεσκάρδου και των Αγίων Αποστόλων στο κεντρικό τμήμα και της Αγοράς στο Ανατολικό τμήμα.

Η Λευκωσία έχει άφθονο νερό και ευχάριστο αέρα που πνέει τα βράδια και το καλοκαίρι αναζωογονεί τα σώματα, τα μουδιασμένα από τη ζέστη.

Flumen publicum

- Ένας μεγάλος χείμαρρος διασχίζει την πόλη, ο οποίος σε ορισμένες εποχές ρέει σαν ένα μεγάλο ποτάμι. Όταν ήμουν εκεί δεν είχε ούτε μια σταγόνα νερό. (Φελιξ Φάμπερ, 1480)

Τα γεφύρια της Λευκωσίας

- *Τη Λευκωσία διασχίζει ένας χείμαρρος τον οποίο μπορεί κανείς να τον περάσει πατώντας επάνω σε πέτρες όταν δε βρέχει. Όταν είναι βροχερός τρέχει πολύ νερό και υπάρχουν πολλά γεφύρια, μερικά από ξύλα άλλα από πέτρες. (Martoni, 1394)*
- Το γεφύρι των Αγίων Αποστόλων
- Το γεφύρι της Μπερλίνας ή της Κάτω Μέσης (ή των νηματοπουλειών, ή της φυλακής, ή της Πιλλιρής
- Το γεφύρι του Αγίου Δομένικου
- Το γεφύρι των Αγίων Πέτρου και Παύλου
- Το γεφύρι του Σινεσκάρδου
- Το γεφύρι της Συναλλαγής ή το εβραϊκό

Γράφει ο Λεόντιος Μαχαιράς

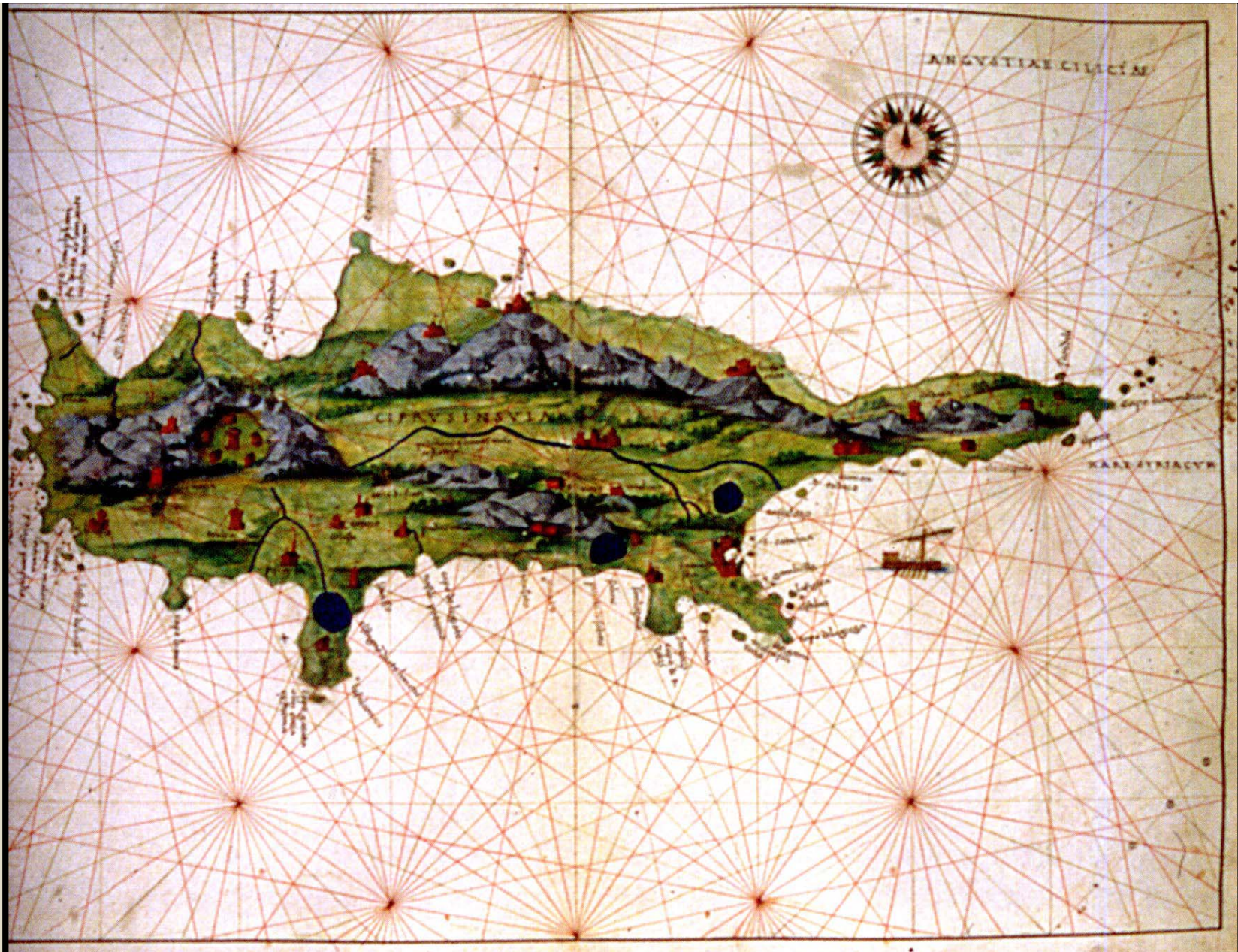
- «Εις τους ατλ' (1330)Χριστού εκατέβην ο ποταμός της χώρας τόσον μέγας και εξηρίζωσεν πολλά δεντρά, και εκατέβασέν τα και εφέραν τα εις την χώραν και εστούππωσεν το γιορφύρι του σινεσκάρδου· και ο ποταμός επήγεν τριγύρου της χώρας και εχάλασεν πολλά σπίτια και έπνιξεν πολλύν λαόν· και το ψήλος του νερού έχει σημάδιν έναν καρφίν εις τον Άγιον Γεώργιον των Ορνίθων».

- Το νερό του Πεδιαίου ποταμού, οι πηγές και τα πηγάδια νερού τροφοδοτούσαν το σύνολο της πόλης, χρησιμοποιώντας ένα υπόγειο σύστημα ύδρευσης.
- Η πηγή «La Citadella» φαίνεται ότι ήταν ένας από τους βασικούς λόγους της ύπαρξης του δεύτερου κάστρου των Λουζινιάν το 1370, αλλά και της μονής της Παναγίας Ελεούσας στη δικαιοδοσία της οποίας ανήκαν περιβόλια και κήποι (ο κήπος του Fakelatou).
- Τα βαφεία της Λευκωσίας, που βρίσκονταν εκεί τροφοδοτούνταν από την ίδια πηγή.

Η Ριαδίνη, Πιτρονί, Ακουά Ντολτσέ

Ο Πεδιαίος ποταμός αν και χείμαρρος, τις καλοχρονιές κατέβαινε ορμητικός, αναπληρώνοντας τα υπόγεια νερά της πρωτεύουσας στην οποία ήταν διάσπαρτα τα πηγάδια, που με την τέχνη πλέον των αλακατιών ανέβαζαν εύκολα το δροσερό νερό στην επιφάνεια. Αναφορά σ' αυτά τα πηγάδια κάνει ο Λεόντιος Μαχαιράς ο οποίος αναφέρεται σε ξύλινη χολέτρα που από πηγάδια κοντά στον Τράχωνα διοχετεύει νερό προς την πόλη.

Με την αύξηση του πληθυσμού, η ανάγκη εξεύρεσης κι άλλων πηγών ήταν επιτακτική. Στο Στρόβολο, τη Μακεδονίτισσα, τη Λακατάμια εντοπίστηκαν σπουδαίες πηγές, με γνωστότερες τις εξής τρεις: Ριαδίνη, Πιτρονί, και Ακουά Ντολτσέ. Με επιβλητικά για την εποχή υδραγωγεία, το νερό μεταφερόταν από μακριά και υδροδοτούσε τα χρόνια αυτά της ανάπτυξης, τις πλατείες, τα παλάτια και τα αρχοντικά των Ευγενών. Όπως γράφει ο ιστορικός της εποχής Etienne de Lusignan **“το νερό είναι γλυκό, δροσερό και υγιεινό”**.

Battista Agnese, Map of the island of Cyprus, in *Atlante*, 1554.
[Venice, Biblioteca Nazionale Marciana, *Ms. it.*, cl. IV, 62 (= 5067), c. 18, ff. 18^v-19]

Atlante Marmorata, "Discrizione de tutto il circoito de il Regno de Cipro", 1613.

[Archivio di Stato di Venezia, *Atlante Marmorata*, c. 102]

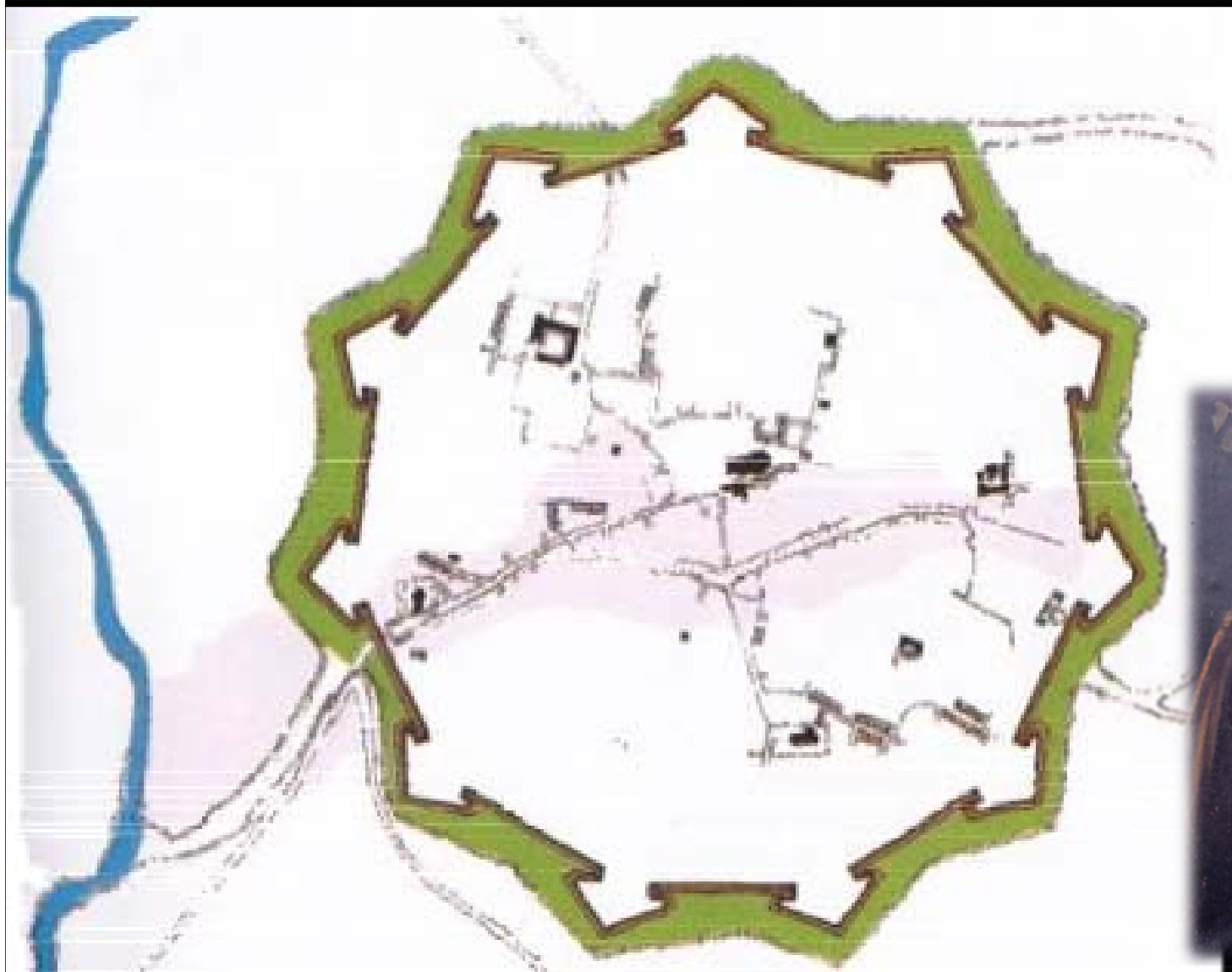

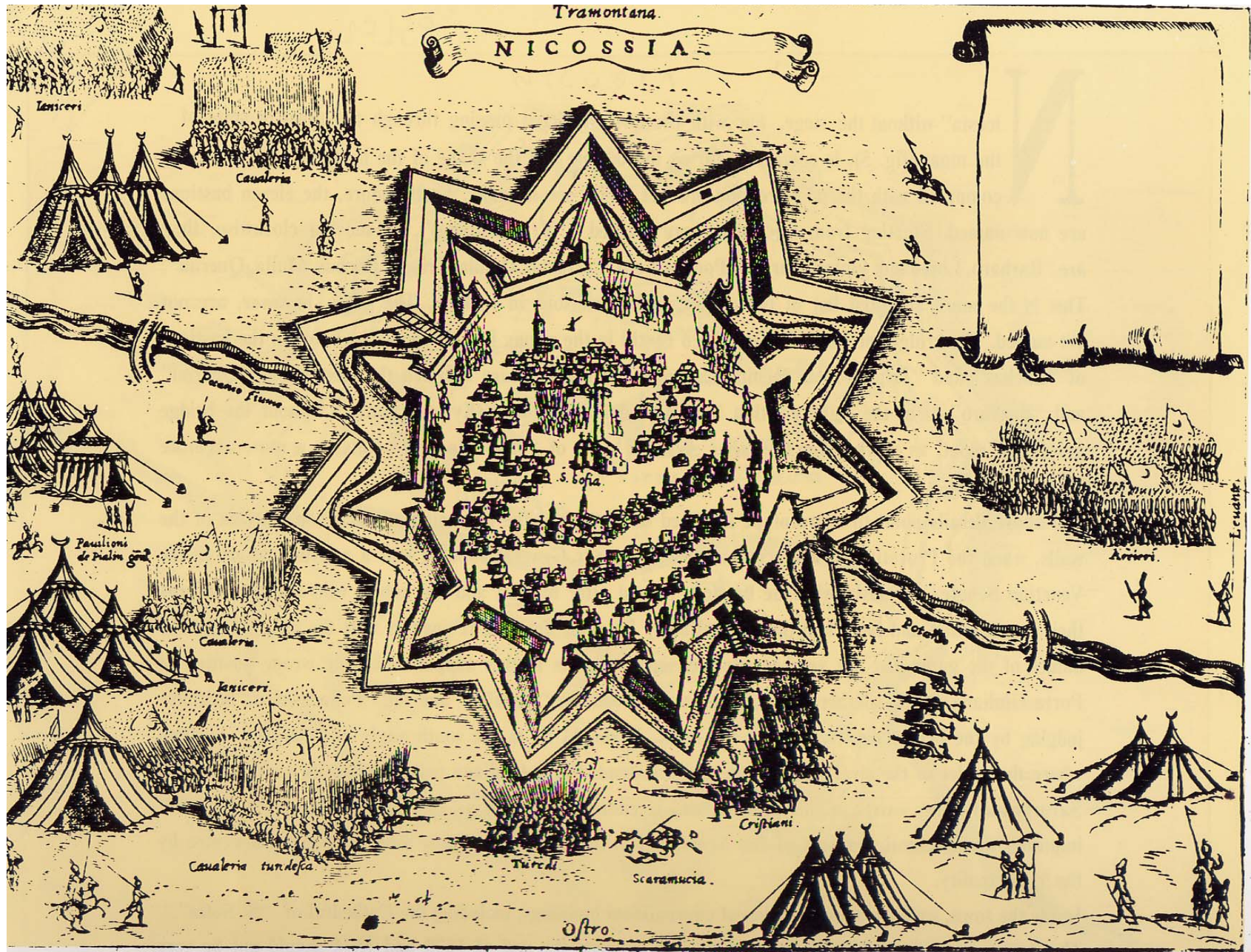
Leonida Attar, Map of the island of Cyprus, 1542.

[Venice, Civico Museo Correr, *Mappe geografiche e topografiche sciolte*, no. 71 = *Cartografia*, cart. 28 bis / 21]

(See last page of book for larger, foldout reproduction)

1567: η εκτροπή του Πεδιαίου

Tramontana.
NICOSSIA

Lancieri

Cavalieri

Pacano fiume

Pavilioni de Primi gon.

Cavalieri

Lancieri

Cavalleria tunesea

Turchi

Scaramucia

Ostro

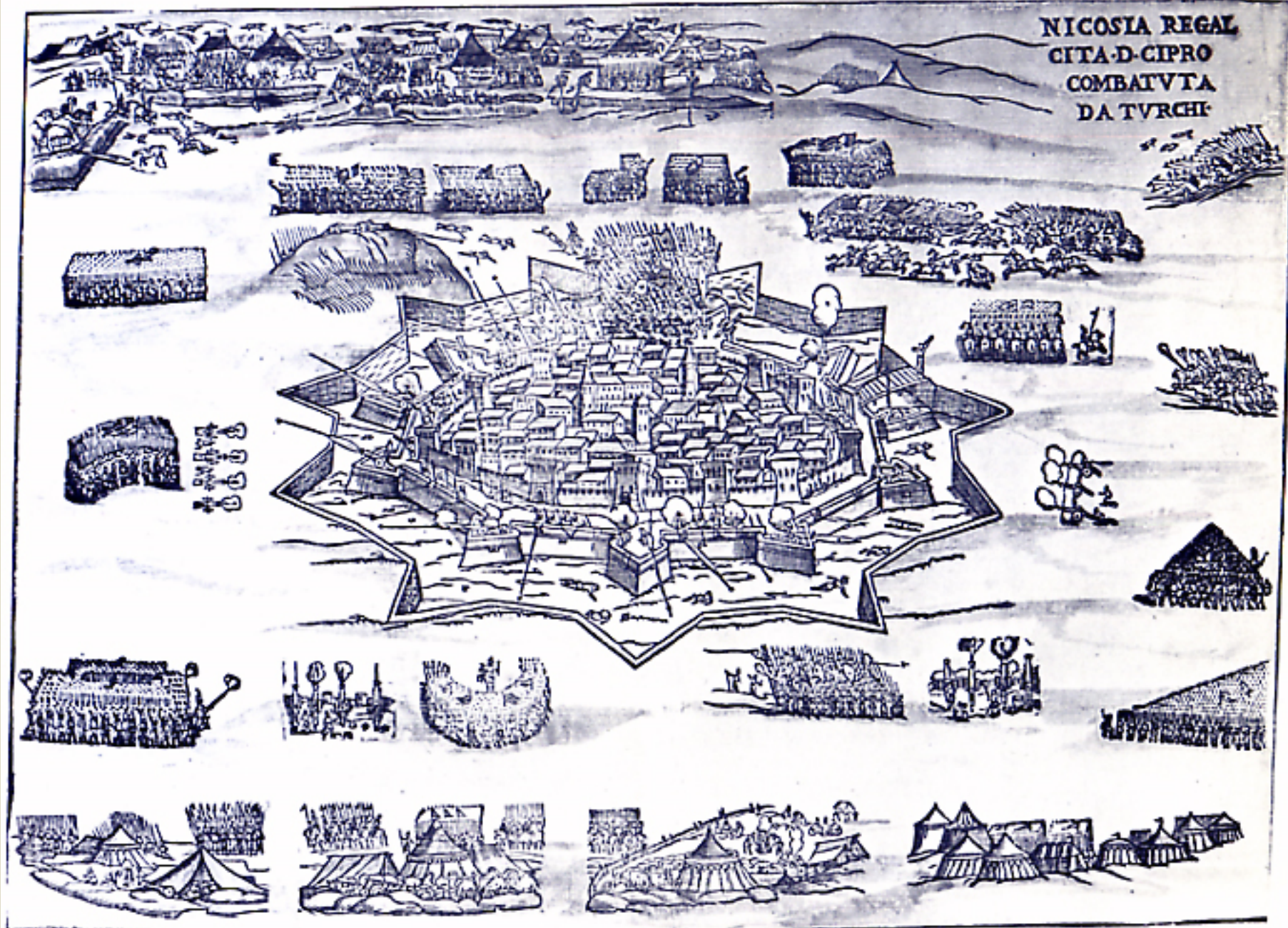
Cristiani

Potoso f.

Armeni

Leuante

NICOSIA REGAL
CITA-D-CIPRO
COMBATVTA
DA TVRCHI

1570-1878

- Τούρκοι πασάδες φροντίζουν για τη μεταφορά πρόσθετου νερού από μακρινές πηγές, με την τέχνη των υπόγειων λαγουμιών, με πιο περίφημο εκείνο του Αράπ Αχμέτ και Σιλικτάρ.
- Γι' αυτό και τα ονόματα των Τούρκων πασάδων που ουσιαστικά συνέτειναν στην ενίσχυση της υδατοπρομήθειας, δόθηκαν τιμητικά σε δυο από τις ενορίες της πόλης.
- Το 1859 και το 1865 ο ποταμός ακολουθώντας την παλιά του κοίτη πέρασε μέσα από την πόλη πνίγοντας και στις δυο περιπτώσεις πολλούς κατοίκους της Λευκωσίας.

Υδραγωγείο Arab Ahmet

Ο Arab Ahmet Pasa ήταν ο beylerbey από το 1584-87. Υπάρχει σχέδιο του συστήματος ύδρευσης της Λευκωσίας στο παλάτι Τοπκαπι. Φωτογραφία του Vahan Avedissian που δείχνει το υδραγωγείο έξω από την Πύλη Πάφου, 1927

Υδραγωγείο Arab Ahmet

- Η πηγή του νερού βρισκόταν 4 χιλ. νότια της Λευκωσίας και 1.2 χιλ. νοτιοδυτικά του Στροβόλου. Προερχόταν από 248 πηγάδια από τα οποία τα 64 ανήκαν στο βακούφιο της Αγίας Σοφίας. Το νερό έφτανε μέσα στην πόλη από τον προμαχώνα Τρίπολη, όπου υπήρχε μύλος. Συνέχιζε την πορεία του μέσα στα τείχη μέχρι τον προμαχώνα Νταβίλα και κατέληγε σε δεξαμενή στον τζαμί Μπαϊρακτάρ.

Papho Gate and Police Barracks, Nicosia. Cyprus.

Υδραγωγείο Σιλιχτάρ

- Κτίστηκε από τον Silahtar Mustafa Aga, το 1796. Η επιφανειακή πηγή του νερού βρισκόταν ανάμεσα στους Αγίους Ομολογητές και το μετόχι του Κύκκου. Από την πηγή το υδραγωγείο έφτανε στο γεφύρι του Πεδιαίου, και από εκεί περιμετρικά έξω από τα τείχη έφτανε μέχρι την Πύλη της Κερύνειας και της Αμμοχώστου και σταματούσε στις δεξαμενές της Αρχιεπισκοπής.

Ο Ανεμόμυλος, οι φουντάνες, οι νεροπούληδες, το σακκοράφι

Φουντάνες: “της τζουτζούς”, “του Μαύρου”, “της Καρυδιάς”, “του Ρογιάτικου”

Από τον **Ανεμόμυλο** έπαιρναν νερό προς διανομή οι αμαξάδες, αλλά και από σωλήνες που βρέθηκαν φαίνεται πως από το σημείο αυτό υδροδοτούσαν κάποια σημεία της Λευκωσίας.

Οι **νεροπούληδες** προμηθεύουν νερό στα πλούσια σπίτια.

Το **σακκοράφι**, χοντρό βελόνι που καθόριζε τη διάμετρο και κατ’ επέκταση την ποσότητα νερού που μπορούσε ο κάθε τιτλούχος να έχει. Τέτοιοι τίτλοι ήταν του “Κολακκίδη”, της “Περνέρας”, “του Νεκροταφείου”, “του Κουλλάκκου”, “του Εφκάφ” κ.α.

